

Inhoud

Inleiding 7

TV-tv 14

Een gewaarschuwd mens 36

Typische televisietaal 45

Tv-kritiek in de krant – waarom? 57

Help! 69

Kijken in de keuken van de criticus 94

Dramadrang en ander onheil 109

Tijd voor een mediacodicil 124

Goede doelen en de heilige middelen 130

Documentaires en andere kunststukken 145

Leve het leeghoofd 162

Televisietranen en de publieke dood 179

Tot straks, na de reclame 196

Ego's, roem en reputaties 202

Het legehandensyndroom 224

Heilige feiten & schone schijn 238

Het veelkoppige monster 255

Televisiedieren in het sprookjesbos 262

Uitgekeken 279

Dank 283

Inleiding

Het sneeuwt niet meer in het televisielandschap. Ook een klimaateffect.

Sneeuw: die fascinerende flikkering in het televisiescherm wanneer een zender niet ontvangen werd of een videoband was afgeslagen. Ik – kind van de jaren zeventig – ben ermee opgegroeid, maar leerde het fenomeen pas zien op mijn achttiende. O, zoete herinnering.

Het was begin jaren tachtig, op mijn opleiding journalistiek maakte ik kennis met het vak massacommunicatie. Toen werd je daar nog bijgebracht dat je wekelijks de *Vrij Nederland* moest spellen, evenals *De Groene Amsterdammer* en alle producties van de vPRO. De linkse kerk bestónd: het neomarxisme van de Frankfurter Schule werd er met de papepel ingegoten, en – ook door deze volgeling – gretig ingenomen.

Een oude leermeester verluchtigde zijn betoog voor de aspirant-journalisten met een televisietoestel waarop een heuse videoband werd afgespeeld: de kinderschoen van het aanschouwelijk onderwijs.

De verrassing zat aan het eind. Of beter: na het eind. Het getoonde programma was afgelopen, de videorecorder sloeg af en spuugde zijn band uit, de docent vervolgde zijn les. Na enkele minuten onderbrak hij abrupt zijn verhaal, liet een didactische stilte vallen en sprak de verschrikte leerlingen streng toe. Wij, beginnende journalisten, opgeleid tot luisteren, kijken en wakker blijven, hadden helemaal niets opgenomen van wat de

man zojuist had betoogd of uitgelegd. Iedereen, ik niet uitgezonderd, had minutenlang gebiologeerd zitten staren naar dat betoverende, licht hypnotiserende beeld op het scherm. Dansende sneeuw in de nacht. En we hadden niet eens gedronken, de avond ervoor.

Hier en nu moet ik mijn leermeester dankbaar zijn. Toen, op dat moment, had hij iets bewezen, een besef dat mij nooit meer heeft verlaten. De aanzuigende kracht van het beeld, sterker dan gesproken woord – in elk geval het zijne. Ongeacht wat er vertoond wordt, het oog wordt ernaartoe getrokken, de geest wordt verleid, of afgeleid. Als het maar beweegt. Geen wonder dat het medium ons zo aantrekt, en tegelijk zoveel ergernis kan oproepen.

Breedbeeld-tv en digitale zenders deden in de loop der jaren alle sneeuw op televisie smelten. Storingen op televisie ogen nu egaal zwart, of er springt onmiddellijk een logo met tekst op het scherm bij een geruststellend muzakje. Maar de kracht van het beeld is gebleven.

Na een uitzending van het *NOS Journaal* in 2013 sprong het beeld op zwart, en dat bleef het lang. Dat zwart had, zeker in combinatie met het moment van verwondering over het staken van elke beweging, zijn eigen betovering. Je kon er langer dan een minuut naar kijken, en het was de moeite waard. Er kon elk moment iets veranderen, maar vooralsnog restte een spannend speuren naar gelaagdheid van het gekadrede zwart. Rothko in de huiskamer. Als je maar goed genoeg keek, zag je dat het zwart niet zwart was, maar was opgebouwd uit een dikke laag van verschillende kleuren.

Het voorval opende opnieuw het vizier naar een nieuwe kijkervaring. Waarom moet televisie er elke avond hetzelfde uitzien? Waarom immer die vermomming tot in de kern vrij

identieke praatshows, spelletjes en moordseries? Tussen de honderden digitale kanalen zou er toch één moeten kunnen bestaan dat televisie enkel benadert als puur visuele beleving, en dat de picturale mogelijkheden van het platte scherm verkent. Televisie als pasklare huiskamerkunst en de serendipiteit van het kijken. Kleurvlakken, een hallucinerende caleidoscoop van bewegende elementen, strepen of blokken. Als het maar beweegt.

In de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw zond de Vlaamse televisie een kinderprogramma uit: *Tik Tak*. Wat schaapjes, een hond, een zonsondergang, draaiend op een rond plateau. Elke dag opnieuw een repetitieve mix – dat was alles, bedacht nadat de makers ooit kinderen gebiologeerd hadden zien kijken naar de trekking van lottoballetjes. Het werd een van Vlaanderens grootste exportproducten.

Een kleine zeven jaar lang keek ik vele uren per dag televisie, om er dagelijks verslag van te doen in *de Volkskrant*. ‘Hoe hou je dat toch vol?’ vroegen vrienden en bekenden meewarig. Televisiekijken doe je immers niet voor je lol, is de gedachte.

Merkwaardig, want vele miljoenen Nederlanders doen niet anders, avond aan avond. Het is de laatste jaren populair geworden te beweren dat je steeds minder of zelfs ‘helemaal nooit’ televisiekijkt, en zeker: het ‘klassieke’, lineaire televisiekijken is aan het veranderen. Maar jaar na jaar tonen onderzoeken aan dat de gemiddelde kijktijd per Nederlander nog altijd toeneemt. We mogen aannemen dat die kijkers dat geheel vrijwillig doen en er dus enig plezier aan beleven. En terecht: in de stroom van middelmatige, platte of zelfs ronduit beschamende televisie schitteren nog steeds pareltjes. Prachtige, ontroerende, humoristische, opwindende, informatieve en verdiepende programma’s. Steeds meer zelfs, want Nederlandse televisie

heeft onbetwist aan kwaliteit gewonnen ten opzichte van pakweg twintig jaar geleden. Je hoeft het alleen maar te willen zien. Wat televisie je trouwens soms wel moeilijk maakt, want veel pareltjes worden verstopt in een oester die zich pas opent tegen middernacht, de zaterdagmiddag of de vroege zondagmorgen.

Het medium televisie is nu (bijna) vijfenzestig (de geboorte van het medium doorliep verschillende stadia, waardoor de datum van de verjaardag wat diffuus is). Het kan al bijna met pensioen. Generaties, zeker de mijne, groeiden op met de beeldbuis. Sinds de neanderthalers en de Germanen heeft de mensheid zonder gekund; ik behoor tot de eerste (en misschien ook wel laatste) lichting van het mensdom die geen moment heeft geleefd waarin het medium niet bestond, in al z'n opdringerige aanwezigheid. Zonder dat ik het doorhad werd mijn leven vanaf het vroegste moment beslissend beïnvloed door beeld. Omroepsters waren mijn beste jeugd vriendinnen. Zou mijn geestelijke ontwikkeling anders zijn verlopen wanneer niet Gompie, de sonoor klinkende walrus uit de NCRV-kinderserie *De kijkkast*, mijn woensdagmiddagen in zwart-wit had gekleurd? *Pipo de clown*, *De Fabeltjeskrant*, *Floris*, *Swiebertje* – nog zie ik de vagebond met zijn deukhoed onhandig en geroerd afscheid nemen van juffrouw Saartje, zijn weg vervolgend naar een verdwijnpunt in het mistige herfstbos.

De (of een, daar wil ik vanaf wezen) landing op de maan; gijzelingsacties van Molukkers en de bevrijdingsoperaties live in beeld; huilen bij de laatste *Een van de acht*. Met de krant op schoot om in de paginagrote tabellen de schaatstijden van Ard en Keesie in te vullen. Met het hele gezin jureren bij het *Eurovisie Songfestival*. Vraag niet waarom, maar ook mijn moeder vond het nodig haar twee kleine zoons 's nachts om vier uur te wekken voor die ene bokswedstrijd van Cassius Clay (de la-

tere Muhammad Ali) tegen Joe Frazier. Live uitgezonden, daar moest je bij zijn, ook al was ik al vóór het einde weer knock-out. Dag vogels, dag bloemen. Oogjes dicht, en snaveltjes toe.

Later, op eigen benen, waren de vPRO-zondagen verplichte kost. Eerst *Koot en Bie*, dan *Diogenes*, en daarna pakte je moeiteloos dat Albanese filmhuisdrama ook nog even mee – het was zondagavond, vPRO; dit móést wel mooi zijn.

Maar ook – schaamteloze bekentenis, maar het moet de bevattelijke leeftijd zijn geweest – het heimelijke genoegen rond de romances en intriges in *Medisch Centrum West*. Televisie kleurde, kortom, mijn leven, en niet alleen het mijne.

En dat mocht ik nu allemaal weer gaan doen voor mijn krant, *de Volkskrant*. Elke dag op de bank, zitten, zappen en er iets van vinden – ik werd er nog voor betaald ook. Voor mij was het een hernieuwde kennismaking. Want hoewel ook ik in de latere jaren was gaan behoren tot het groeiende leger dat de avonden niet meer vulde met louter televisiekijken, viel mij al snel na mijn eerste stukjes in de krant op hoe groot de rol van het medium nog altijd is in het dagelijks leven. Eén relletje in een talkshow en het is de volgende ochtend nog altijd het gesprek van de dag bij de koffieautomaat.

Sterker: ondanks het individuele *bingewatchen* naar complete dvd-boxen, ondanks versplintering, nieuwe aanbieders als Netflix en andere betaalkanalen, ondanks internet en sociale media is televisie nog steeds – misschien wel: nog meer – het dominante medium dat de beeldvorming bepaalt over tal van onderwerpen in het maatschappelijk debat. Van de Elfstedentocht en het zwartepietendebat in het *Sinterklaasjournaal* tot verkiezingscampagnes en de opkomst van de eencelligen in *Oh oh Cherso* en aanverwanten: zonder televisie zou het lang niet zo'n grote invloed hebben gehad, en soms zelfs niet eens hebben bestaan.

Hoe hou je het toch vol? De eerste dag waarop ik mij aan mijn nieuwe taak zette, was op nieuwjaarsdag. In een snedig commentaartje zou ik de toenmalige overvloed aan oudejaarsconferenties (drieëntwintig in twee weken tijd!) wel eens even filteren. Halverwege het stukje, nog anderhalf uur te gaan, werd ik – voor het eerst in mijn leven – overvallen door een hevige, acute buikgriep. Trillend en zwetend van koorts tikte ik, met opspelend maagzuur, mijn eerste tv-stukje af. Ik ben nog vier dagen ziek gebleven.

Het moest iets betekenen.

Wie kiest – in ruil voor de maalstroom van het meningen-circus dat een enkel stukje kan opwekken – vrijwillig voor het kluizenaarsbestaan, waarin elke leuke borrel, presentatie, forumdiscussie, romantisch etentje of vriendenbezoek plaats moet maken voor het eerste *NOS Journaal* of die ene pracht-documentaire over een zeldzaam ziektegeval, wat allemaal moest worden gevat in 520 kloeke woordjes, bij voorkeur in de juiste volgorde en uiterlijk pasklaar ingeleverd om 22.30 uur?

Vele avonden heb ik – soms tot een kwartier voor de deadline – met de handen in het haar gezeten. Er was weer eens ‘niets’ op tv. Wat in hemelsnaam te schrijven? Soms lag de enige rechtvaardiging voor een stukje in het simpele feit dat er een dagelijkse rubriek voor bestond; niet in het aanbod.

Maar zelfs op de moeilijkste avonden voelde ik steeds een urgentie. Het dwong me tot het bepalen van een standpunt, waarmee ik soms mezelf kon verbazen. En altijd om mijn manier van kijken en denken te delen met de lezer/kijker, die het goddank lang niet altijd met me eens was.

Het misverstand: dat iedereen tv-kijker is van nature. We kijken (bijna) allemaal, maar wat zien we eigenlijk echt? En wat niet? Televisiekijken is zoiets als kinderen krijgen en opvoeden: ie-

dereen denkt het te kunnen, maar niemand heeft het ons ooit geleerd. Daar moet nodig iets aan gebeuren. Liefst in leesbare stukjes. Al was het maar voor die tallozen die mij de laatste jaren steeds weer toevertrouwden dat ze natuurlijk ‘zelf eigenlijk nooit meer tv-kijken’, maar het ‘wel leuk vinden om in de krant te lezen wat ik heb gemist’.

In dit boek maak ik de balans op van mijn zeven vette jaren als tv-criticus. Wat heb ik gezien? Wat heb ik gemist? Wat heeft het me gebracht? Wat ben ik wijzer geworden?

We gaan het zien. Blijf kijken!

TV-tv

Januari 2009. Ik had mijn toestel nog maar net aanstaan in mijn nieuwe leven als beroepskijker, of daar ging het zomaar ineens vlammen bij *Triana*, een politiek getint praatprogramma op – toen nog – Nederland 3, dat al zeer snel een eendagsvlieg bleek te zijn.

De vlammen kwamen het meest van de gastcolumniste Margriet van der Linden. ‘Waarom zien we nooit vrouwen in praat- en debatprogramma’s als dit, en wel steeds dezelfde mannen?’ vroeg de kwieke toenmalige hoofdredactrice van *Opzij* zich af in een arena vol mannenzwijnen en kortgerokte stagiaires die drankjes serveerden aan de gasten.

Daar had ze een punt, al was het ook toen al niet nieuw. Over de man-vrouwverhoudingen in tv-programma’s is al veel gezegd: makers proberen wel, maar vrouwen zijn vaak te terughoudend. Mij ging het even om de woorden ‘steeds dezelfde’.

Een paar dagen eerder mocht Prem Radhakishun – handlereiziger in gepeperde tegendraadse meningen, verpakt in een dun wikkeltje van ongerichte verontwaardiging – in hetzelfde programma een heilloos welles-nietesspelletje doen met een moslim over de vraag of moslims rente mogen vragen of niet. Een avond later te gast bij *Pauw & Witteman*: Prem over zijn nieuwe programma.

Ook Jort Kelder zat die dag in *Triana*. Twee dagen daarvóór mocht hij in *Pauw & Witteman* zijn nieuwe programma *Topverkopers* komen slijten. Bij *Triana* hadden ze alweer een goed

idee: we vragen Jort! Naast hem zaten Fred Teeven en Wijnand Duyvendak, destijds delinquenten uit de Rolodex – beiden verdwenen om uiteenlopende redenen later daar weer uit. Het avondblad bevatte diezelfde dag een groot (sympathiek, daar niet van) stuk op de opiniepagina tegen de slinkse wijze waarop de vieze vleesfabrikant Unox de jaarlijkse nieuwjaarsduik en de Elfstedentocht tracht te domineren. Was getekend: Jort Kelder.

Ik was pas vijf dagen beroepskijker, en vroeg me af wat ik had gezien. Vooral steeds dezelfde. Wil televisie écht niet anders dan vissen in het vijvertje van wat de Franse cultuursocioloog Pierre Bourdieu ooit omschreef als de *fast food thinkers* uit ‘de gesloten wereld van mensen die elkaar kennen, een wereld die functioneert volgens een logica van permanente zelfbevestiging’?

Het lijkt er niet op. Na mijn tweede week als beroepskijker was het tijd voor een correctie in de krant: de toestand was nog veel erger dan gedacht. Ik maakte de balans op na een paar dagen kijken. Driemaal Prem, viermaal Mart Smeets. In de aanbieding: een mening, een programma, een plan. Zichzelf.

Geen grotere actualiteit op tv dan die uit het eigen wereldje. Morgen nieuw: *Peter van der Vorst ziet sterren*. Vandaag te gast: Peter van der Vorst. Onder zijn sterren: Beau van Erven Dorens.

Catherine Keyl was te gast in *24 uur met...*, een mooi, solide interviewformat, toen nog gepresenteerd door Wilfried de Jong. Bij wijze van publicitair opkontje deed *De Wereld Draait Door* vlak voor de tweede aflevering een terugblik met Catherine Keyl. Hoe haar openhartige optreden bevallen was. Prima, ze had 1200 mails gehad over hoe goed het was ‘een BN’er te zien die helemaal écht was’.

Helemaal echt zijn, de ultieme droom in een wereld van plastic.

Rik Felderhof, beroepshengelaar in de vijver vol vette vis, ontving die dagen in Zuid-Frankrijk weer prominente gasten in zijn *Villa Felderhof*. Te gast waren zanger Danny de Munk en... Catherine Keyl.

Een tobbertje, die Catherine, en dat zouden we weten ook. Dat treft, met Rik Felderhof, de immer warme, invoelende en sympathieke gastheer. Rik: 'Ben jij een knuffelaar?' Catherine: 'Ik ben wel een aanraker.'

De week ervoor had Keyl de kijkers nog getraakteerd op haar liefdesleven, een geval van misbruik en conflicten rond haar ego-glossy. Aan het zwembad bij Rik Felderhof ging het over haar jeugd. Ze werd gepest als kind. Kon niet lekker meedoen op het schoolplein. 'Later hoorde ik dat we tuttig gekleed waren.'

Roem komt vóór de hoogmoed. Eens in je weg omhoog ga je het doodnormaal vinden dat je je een etmaal laat uithoren, een lang weekend kokkerelt met Rik Felderhof en het nog laat uitzenden ook. Dat je gevraagd wordt, dat is gewoon industrie. Dat je 'ja' zegt, dat blijft het mysterie.

Ook botoxkoningin Marijke Helwegen mocht in DWDD uitleggen wat haar had bewogen om vierentwintig uur intimiteiten te delen met Wilfried de Jong. Het antwoord: 'Je kunt op deze manier veel meer van jezelf laten zien.'

Er komt een moment dat je Marijke Helwegen beter kent dan je eigen partner. Best een beetje erg.

De lijst van dit soort kruisbestuivingen is eindeloos, zoals elke oplettende kijker zelf dagelijks kan zien. Er gaat geen avond voorbij waarop tv-presentatoren niet ergens aan een der stamtafels van de tv-kantine warm worden ontvangen voor een openlijk opwarmertje voor hun programma dat vanaf morgen een nieuw seizoen beleeft.